

השריפה הגדולה

מאת: אברהם שמי

באותו יום התפלל אבי כמנהגו במניין ראשון לפני עלות השחר בבית הכנסת "בית נשיא". הוא יצא מבית הכנסת והלך לכיוון שוק "באב ג'נין" כדי לקנות ירקות טריים לבישול לאותו היום, כך נהג יום יום. לאחר סיימו את ארוחת הבוקר וברכת המזון פנה אל אמו ואמר: "יא מרא, אני הולך. ואמי כדרכה ענתה: "אלוהים אתך". שניהם לא ידעו כי שכשיפגשו שנית באותו היום הכל יהיה אחרת, והיום שהתחיל בצורה שגרתית עתיד היה להתארך כשנה במאורעותיו, עבורם ועבור כל יהודי חאלב.

מקצועו של אבי היה רפד שמיכות צמר, והוא עבד בבתי היהודים אשר זימנו אותו אליהם. באותו יום היה עליו לרפד שמיכות ומזרונני צמר אצל משפחה יהודית. השמיכות ומזרונני הצמר היו מיועדים לנדונים בתם, אשר עמדה להינשא בקרוב. נהוג היה שבימים בהם היו מרפדים שמיכות הנדוניה, היו מזמינים קרובי משפחה ועורכים ארוחות צהריים חגיגיות. הרפד, כמובן, היה מוזמן לארוחה שהייתה מלווה בשירים ובברכות. אבי התחיל בעבודתו, ובעלת הבית, יחד עם שכנות אותה חצר החלו להכין את הבישולים שתוכננו לארוחת הצהריים.

ילדי בית הספר היהודי "אלכתאב" עמדו במסדר באותו בוקר כבכל בוקר. כל מורה בדק את ילדי כתתו - תספורת, ציפורניים גזורות, מטפחות לבנות ונקיות. כשעה לאחר כניסתנו לכיתות, נכנס השמש להודיע למורה שהמנהל מבקש לראותו. שלא כמנהגם, הפעם התלמידים לא קפצו משמחה לאחר יציאת המורה מכיתתו, רק נגשו לחלונות והציצו אל החצר. על פני התלמידים הופיע סימן שאלה מהול בדאגה. גם המורים מכתות אחרות נראו צועדים לכוון חדר המנהל. שעה ארוכה נשארנו לבד בכיתה, עד שנכנס המורה ויחד עמו מנהל בית הספר, והודיע: "כל התלמידים מתבקשים ללכת הביתה. לא לצאת יחד, אלא בקבוצות של שנים שלושה". "לא להסתובב ברחובות, אלא ישר הביתה".

יצאנו מבית הספר כנדרש. הרחוב היה שקט במיוחד. הערבים, בעלי החנויות עמדו בפתחי חנויותיהם כשדלתות החנויות סגורות למחצה, כמו וחכו לאות שהוא.

סמני הפתעה הופיעו על פני האימהות שבחצרנו כשראו שלושה ילדים, דיירי החצר חוזרים יחד מבית הספר. את הסיבה עדיין לא ידענו, אך הייתה אווירת מתח וחרדה. הנשים עזבו את המטבח והבישולים, והתאספו בחצר. לא עברה שעה קלה, ויהודי נכנס אל החצר, כולו מתנשף, הוא פקד לסגור את כל שערי החצרות בכל הבריחים והסגרים האפשריים.

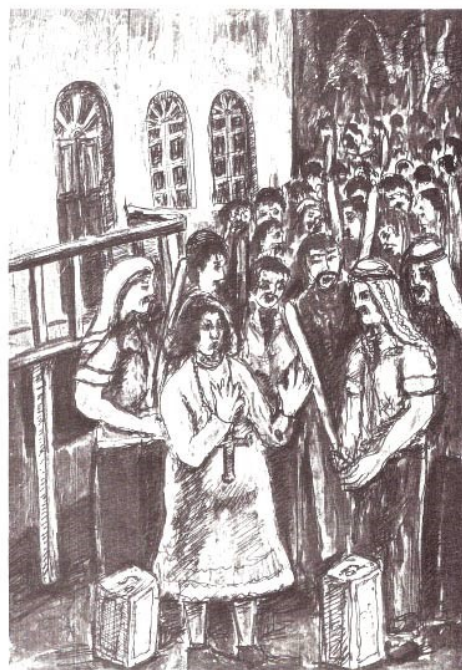
עתה כבד ידענו - הפגנה ענקית החלה באזור "הג'מיליה". הערבים קבלו אישור מהממשלה הסורית לעשות ליהודים ככל העולה על רוחם, וכבר נכנסו לבית הכנסת. כל זאת כגמול על הודעת אמש בקשר לתכנית ה"חלוקה" של מדינת פלסטין ואישור הקמת מדינת ישראל.

אווירת פחד ופאניקה השתלטה על כל הנוכחים, אשר מיד רצו אל השכנה הארמנית שגרה בחצרנו: "ארשלוס, הצילי אותנו!"

הם פנו אליה בקול בכי גדול ותחנונים! "באים לשחוט את היהודים". החלו לנשק את ידיה ורגליה, בהתחננם שתקרא לבעלה, "חורין" מחנותו, כדי שיבוא גם הוא ויעזור להגן על דיירי אותה חצר. ארשלוס הארמנית, שהייתה בחדשי הריון מתקדמים פחדה אף היא, אך שלחה את שני בניה ללכת ולקרוא לבעלה לבוא הביתה.

בעלת הבית גרה בחדר הגבוה ביותר בחצר, שעולים אליו בשלושים מדרגות. גגו של החדר משקיף אל כל גגות המוסכים, מאחוריהם נראה הרחוב הראשי שבו נסע הטרם החשמלי, מאזור ג'מיליה.

לפתע שמענו את צריחתה של בעלת הבית מסוף המדרגות. היא יצאה, ידיה על לחייה וקראה, "בואו וראו מה הולך." המראה שנתגלה היה מפחיד ומאיים. מאזור ג'מיליה נראו עשרות להבות גדולות של אש אשר עלו מבית הכנסת ובית הספר, וכן מהבתים בהם גרו יהודים.

בכי וצעקות גדולות בקעו מפי האנשים בחצר. גברים החלו לקרוא פסוקי תהילים ולהתפלל. מרחוק, על הכביש הראשי, התנועה עמדה מלכת, המראה שנתגלה מעל הגג היה וכאילו הכביש נתמלא בלהק של נמלים. קולותיהם הגיעו למרחקים. היו אלו מאות של מתפרעים ערבים, שרצו לכוון אזור "אל בלאד", סמטאות היהודים להשלים מה שהתחילו באזור "אל ג'מיליה". הפאניקה בין דיירי החצר גברה וכמוה גם קולות הבכי של הנשים והילדים.

חלק מהגברים היו בעבודה ואיש לא ידע על גורלו של השני. הנשים החליטו להיכנס - אימה עם ילדיה אל ביתה ולנעול את הדלת מבפנים. לא עברו דקות

ספורות והתחילו לשונות אש להשתלח מתוך סמטת היהודים.

ארשלים הארמנית עמדה בחצר: ואחרי שראתה את השריפות מסביב, החלטתה הייתה נחושה למנוע את המתפרעים לשרוף את הבתים בחצר שהיא גרה בה.

המתפרעים הגיעו, והתחילו לדפוק על דלת החצר הכבדה. הילדים והנשים כל אחד בביתו הציצו בפחד מבעד לחרכי החלונות אל החצר.

חורין, בעלה של ארשלוס, התעכב בחנותו: והאישה ההרה עמדה בפרוזדור לבדה. הדפיקות על הדלת התגברו: וכעבור שתי דקות, הדלת נפרצה ע"י המתפרעים שמילאו תוך שניות את החצר. חלק מהם החזיק פחי בנזין ונפט, והשאר אחזו בידיהם מקלות עבות, צרותיהם מילאו את החלל. אמי אחזה אותי ואת אחי: ידיה סתמו את פינו כדי שלא ישמע קול בכינו.

הארמנית שעל חזה ענדה צלב גדול עם שרשרת, צרחה בהסטריה: "מה אתם רוצים?" כאן גרים ארמנים. והם בצעקות, כאן יהוד, זה חצר יהוד. והיא עונה להם חלק כארמנית: פעם זה היה חצר יהוד: היום כולם ארמנים. והפורעים הסורים התחילו לדפוק על החלונות. חלקם התחילו לשפוך את הנפט לכוון החדרים.

ההצלה באה מבעלה של הארמנית, אשר הגיע עתה מחנותו יחד עם כמה חברים ארמנים. גופו המגושם והגבוה הטיל מורא והוא צעק לעבר הפורעים: "אנחנו גרים בחצר הזו, כולנו ארמנים. אשתי בהריון, ואם היא תפיל, אתם תהיו הרוצחים".

ואנו שומעים את הצעקות והוויכוחים.

כאן פקד זה שעמד בראש: "יא שבאב" כאן לא יהודים, בואו לחצר השנייה. מיד כולם הסתובבו אחורנית והחלו לסגת ותוך מספר דקות החצר הייתה ריקה. הארמני הלך אחרי אחרוני הערבים, וסגר את הדלת הראשית, חזר לאשתו וחבריו, ונעלמו לתוך ביתם. איש לא העז לצאת החוצה מפתח ביתו. מהחלונות נראה בבירור צבע השמיים, אדום לוהט, כאות לשריפות המשתוללות סביב.

החצר שבה עבד אבי בריפוד השמיכות הייתה בשכנות למפעל שוקולדים וסוכריות, ובעליה, ממשפחת אלסמאני, היו מיוודים עם יהודים רבים ואף העסיקו במפעלם בחורות יהודיות רבות. בחצר היהודים הסמוכה למפעל, הייתה דלת קטנה שהובילה למפעל הממתקים, אך היא הייתה נעולה כל הזמן, איש לא עבר דרכה. אך באותו יום התדפקו השכנים על הדלת, ועמם התאספו שכנות מחצרות הסמוכים, בבקשם ממשפחת סמאני להכניסם לביתם; מהומה הייתה בחצר. בחדר שבו עבד אבי, השמיכות היו פרושות על הארץ ומעובדות בדוגמאות שונות שאבי עיצב, אך עתה עזב את השמיכות פרושות על

הארץ ועמד ביחד עם השכנים בחצר, כולו דאגה, מחוסר הידיעה על גורל אשתו וילדיו. לצאת לכוון ביתו הוא לא העז, כי החצר הוגפה לפני שעה קלה, אין יוצא ואין בא.

בעוד הנשים בהיסטריה והגברים מתפללים בלי לדעת מה צפוי להם, נזקק אבי לשירותים שהיו ממוקמים בפינת החצר. הוא שהה שם מספר דקות. כשהוא יצא משם הציץ בחצר והנה היא התרוקנה מאנשים. הוא חשב שנכנסו לבתיהם. נכנס לבתים שדלתותיהם היו פתוחות, אך לא היה שם איש. הוא רץ בכוון הדלת הקטנה שמובילה אל החצר השכנה, והיא הייתה מוגפת. לפתע נשמעו קולות של חבטות מבעד לדלת החצר הראשית; צריחות הפורעים וסיסמאותיהם נשמעו היטב. הדלת התחילה לרעוד מחבטותיהם של הפורעים הסורים. אבי התחיל להתרוץ אנה ואנה. הוא רצה להתחבא אך הוא לא ידע היכן. ברגע של ייאוש ראה את "החאסל"-מן, מחסן מים, גודלו כשמונים על חמישים סנטימטר, ועומקו כמטר וחצי. המרזבים של הגג היו מזרימים אליו דרך צינורית פח, את מי הגשמים. וזה היה תמיד מלא מים שהשתמשו בהם לכביסה.

הייתה זו החלטה של התאבדות. הוא העדיף להחנק בתוך מחסן המים, ובלבד שלא ליפול בידי המתפרעים. אבי ניגש ל"חאסל" שהיו בפתחו מספר שקי קמח ריקים. הוא משך את ערימת השקים הצידה והשחיל את עצמו לתוך מחסן המים. כשהגיע לקרקעית מחסן המים נראה לו הדבר כנס מהשמיים. מחסן המים היה יבש לגמרי. הוא שכב בקריעה, כולו מקופל, ומשך את עריסת השקים מעל גבו. דלת החצר נפרצה.

המתפרעים נכנסו לחצר, הוא שמע את צרחותיהם, הם היו כאחוזי אמוק. הנאתם ממעשיהם נשמעה בבירור מקולם. הם התחילו לשבור את זכוכיות הרהיטים. לפתע נכנס לחצר בעל מפעל הממתקים וקרא למתפרעים בקול רם: "יא שבאב", הקיר הזה הוא קיר המפעל שלי וגם ביתי, ואני מוסלמי. אתם לא מדליקים שום גפרור, אחרת כל ביתי יעלה באש. תעשו מה שאתם רוצים אבל בלי אש. אמר, ונכנס לביתו. אבי שמע את הדברים בבירור ממקום מחבואו מבלי להוציא שום רחש.

הפורעים נכנסו עתה לכל חדר. בידיהם אלות עבות ופטישים והתחילו לקרוע, ולשבור מכל הבא ליד. ארונות קיר נשברו, בגדים שהיו בתוכם הוצאו ונקרעו לחתיכות. שולחנות, ספות, כל דבר שמצאו בדרכם, השמידו. לאחר שלא היה יותר מה לשבור ולקרוע, הם יצאו את החצר והלכו לחצר אחרת.

אבי לא העז לצאת מתוך מחסן המים גם כשקולות הערבים נדמו, ונשאר שעות מקופל מתחת לשקים. רק בשעות הערב, כאשר שמע את המולת השכנים שיצאו אל החצר מבית "אל סמאני" והתחילו לבכות בקול גדול, כאשר ראו את בתיהם ומטלטליהם שבורים וקרועים, רק אז השיל מעליו את השקים ויצא מתוך מחסן המים. וכשנכנס לחדר שבו רפד שמיכות לפני מספר שעות, היו אלה חתוכות בסכינים לחתיכות קטנות, ולא נשאר דבר שלם בתוך החדר. הנשים יללו וסטרו על פניהן בראותן את ביתן בצורה זו. הפורעים שרפו את רוב בתי היהודים, ומספר בתי כנסת. ולבסוף הגיעו עד בית הכנסת הגדול והעתיק ביותר, הוציאו את ספרי התורה מכל ההיכלים, מאה עשרים וששה ספרי תורה. חלק גדול לקחו איתם. שפכו נפט בכל חלקי בית הכנסת, והדליקו בו אש.

כל בית הכנסת עלה בלהבות. אף כבאי אש לא הופיע במשך כל אותם ימים בהם בערו בתי הכנסת ובתיהם של היהודים, עד שהתקרות נפלו. האש נמשכה ימים מספר, ואחריה העשן התמר ימים רבים. רחובות היהודים היו מלאים דפי ספרי קודש עתיקים. המראה שנגלה בעיני היהודים כשראו כעבור ימים מספר את בית הכנסת הגדול שהפך לגל חורבות והעשן התמר מכל פינותיו, היה מזעזע, ושובר את הלב.

בימים הבאים הופיעו בידי ערביי הסביבה תיקים וכפפות עשויים מספרי תורה שנלקחו מבתי הכנסת, היו אלה ימים שחורים ליהודי חלב.

אבי שמי נולד בחלב. כבר בגיל 15, בעודו בחלב. החל לצייר. הדריכו, הדרכה חלקית בציור, צייר נוצרי ידוע. הוא עסק גם בתחומי אומנות אחרים: כתב מחזות לתיאטרון ואירגן אח הצגתן. המחזות הוצגו בחצרות היהודים בחלב. בהדרכתו ובבימויו, ובשיתוף נערות ונערים יהודים. עלה ארצה ב-1960. בארץ, השתלם בציור ובאומנות במספר מכונים אקדמיים לאומנות. בוגר המכונים הישראליים לטכנולוגיה וגרפיקה. הציג תערוכות יחיד במוזאונים ובגלריות, והשתתף בתערוכות קבוצתיות רבות. תמונותיו נמצאות באוספים במוזאונים ובאוספים פרטיים בארץ ובחו"ל.